

Scleropodium touretii (kalkladdermos), een nieuw bladmos voor Nederland

Harry Waltje, Ben Bruinsma & Flip Sollman

Inleiding

De laatste jaren zijn in de winter en in het voorjaar regelmatig inventarisatie-excursies gehouden voor planten en mossen naar campings, caravan- en camperparken en recreatieoorden in de provincie Fryslân. Dit werd vooral gestimuleerd door recente publicaties van Van Dijk et al. (2015) en Siebel & Van Dijk (2020). Omdat er de laatste tijd gewerkt wordt aan een publicatie over de mossen van Fryslân (Koopman et al. 2021, in prep.) is de aanvulling van de campings mooi meegenomen. Om de gegevens op vierkante kilometerbasis completer te krijgen worden de campings in de wintermaanden bezocht omdat de mossen dan goed te herkennen zijn en het rustig is op de campings. Veel (voor-) tenten en tenthuisjes zijn in de winter opgeruimd en de daardoor ontstane kale plekken vormen de ideale groeiplek voor mossen. De campings zijn te vinden door op kaarten en op Google Earth te zoeken. Op de kale plekken zijn *Sphaerocarpos texanus* en *S. michelii* vaak te vinden. Regelmatig zie je ook *Riccia*-soorten waaronder ook tweemaal *Riccia crystallina*. De milde winters van de laatste jaren zijn gunstig voor deze zuidelijke winterannuellen.

We waren erg verrast toen de eerste van ons tijdens een bezoek aan een camping bij Koudum (ZW Fryslân) een pleurocarp aantrof op een open plek die oppervlakkig op groot laddermos (*Pseudoscleropodium purum*) leek. In het veld vallen meteen de zeer holle blaadjes op. Alleen de kleur was donkerder dan die van groot laddermos. Onder de microscoop vallen de holle blaadjes en de spits toelopende top met zeer fijne tanding op. De nerf liep door tot ongeveer viervijfde van het blad, de grote hoekcelgroep loopt vanaf de nerf tot aan de rand en is meerdere cellen breed. Het leek een beetje op vossenstaartmos (*Scleropodium cespitans*). Tijdens telefonisch overleg met Henk Siebel viel al de naam kalkladdermos (*Scleropodium touretii*). Na opsturen van het materiaal naar Henk kwam al snel het bericht: het is inderdaad kalkladdermos en deze soort is nieuw voor Nederland. De soort

is al wel bekend uit België en heeft dus reeds een Nederlandse naam, kalkladdermos. (Siebel & During 2006).

Herkenning

Sommige Europese flora's vergelijken kalkladdermos met groot laddermos. Kalkladdermos wordt goed beschreven en geïllustreerd in de flora's van Dixon (1954) en Husnot (1884-1890; 1892-1894). In deze flora's wordt de soort behandeld onder de namen *Brachythecium illecebrum* en *Scleropodium illecebrum*. Smith (2016) geeft een beschrijving en figuur. Heel goede illustraties staan in het fotomossenboek van Lüth (2019). Kalkladdermos wordt ook goed behandeld en afgebeeld in Guerra et al. (2018).

Verwisseling met andere soorten

Touw & Rubers (1989) merken op dat kalkladdermos enkele malen is opgegeven voor ons land in Zuid-Limburg. Na bestudering van de collecties bleek het materiaal echter te behoren tot muursnavelmos (*Rhynchostegium murale*). Volgens Holyoak (2021) is de soort soms moeilijk te onderscheiden van vossenstaartmos (*Scleropodium cespitans*).

Habitat en areaal

Voor al op kalkhoudende grond in open begroeiingen met een lage vegetatie. Kalkladdermos is een mediterraan-atlantische-oceanische soort. De soort wordt door Smith (2016) vermeld noordelijk tot in Denemarken maar is in de ons omringende landen zeer zeldzaam.

Collectiegegevens

Scleropodium touretii (Brid) L.F.Koch Nederland, Provincie Fryslân, Gemeente Zuidwest Fryslân, nabij Koudum, recreatieoord De Kuilaart, op vijf open plekken waar in de zomer (voor-) tenten hebben gestaan. Op de rand met het gazon, zonder kapsels, zandig humeus verdicht en onbeschadwd. 14 maart 2021. Leg. H. Waltje, Herbarium H. Waltje, Determinatie H. Siebel, maart 2021.

Slotwoord

Wij zien kalkladdermos als behorend tot de adventieve campingflora: planten die op campings voorkomen en die met tenten, grondzeilen enz. worden meegenomen van andere (zuidelijke) campings. Het lijkt niet uitgesloten dat er nog meer soorten op deze manier in Nederland terecht komen, zeker als de winters mild blijven. Waarschijnlijk zullen deze soorten zich vanaf de campings naar de omgeving gaan verspreiden zoals in Bakkeveen, waar gerand blaasjesmos (*Sphaerocarpus texanus*) niet alleen op de camping (op acht plaatsen), maar ook al bij de ingang op het parkeerterrein werd gevonden.

Dankwoord

Wij bedanken Heinjo During en Huub van Melick voor het determineren van een aantal levermossen. Voor het verstrekken van literatuur en het determineren van kalkladdermos bedanken we Henk Siebel. Voor het kritisch doornemen van het manuscript bedanken we Jacob Koopman.

Literatuur

- Dixon, H.N., 1954. The student's Handbook of British Mosses. Reprint of the third Edition. London.
- Dijk, J. van, W. Langbroek & J. Kortselius, 2015. Over het onverwachte verschijnen van gestekeld blaasjesmos (*Sphaerocarpus michelii*) op campings. *Buxbaumiella* 103: 32-38.
- Guerra, J., M.J. Cane & M. Brugués, 2018. Flora Briofítica Ibérica, Volumen 9. Murcia.
- Holyoak, D.T., 2021. The Bryophytes of Cornwall and the isles of Scilly. <https://cisfbr.org.uk/Bryo/CornishBryophytesScleropodiumtouretii.html>.
- Husnot, T., 1884-1890, 1892-1894. *Muscologia Gallica*. Paris. Reprint Edition, A. Asher & Co Amsterdam, 1967.
- Lüth, M., 2019. Mosses of Europe – A Photographic Flora. Set of 3 volumes. Published by the author. Freiburg, Germany.
- Siebel, H.N. & H. J. During, 2006. *Beknopte mosflora van Nederland en België*. Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht.
- Siebel, H.N. & J. van Dijk, 2020. Het wintersponsvorkje (*Riccia crystallina*), een onbekende campinggast aan de Nederlandse kust. *Buxbaumiella* 119:16-19.
- Smith, A.J.E., 2016. *The Moss Flora of Britain and Ireland*. Cambridge University Press, Cambridge, England. Reprint of the second edition with corrections, 2006.

Scleropodium touretii in Fryslân. Foto: Ben Bruinsma.

Touw, A. & W.V. Rubers, 1989. *De Nederlandse bladmossen*. Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht.

Adresgegevens auteurs:

H. Waltje, Foswerd 72, 9202BA Drachten, e-mail: harrywaltje@gmail.com

B. Bruinsma, Klaas Tückesland 22, 9076 JA St. Annaparochie

P. Sollman, Notarisappel 2, 9076 LB St. Annaparochie.

Abstract

Scleropodium touretii on camping sites in Fryslân (Frisia), new to the Netherlands

Scleropodium touretii is reported here as new to the Netherlands. It is the opinion of the authors that this species can be regarded as a member of the so-called camping flora, which consists of Southern-European taxa that are introduced unintentionally by campers and tents. *Riccia crystallina* and both *Sphaerocarpus* species also belong to this flora. The mild winters of the last years favour the occurrence of these species. Therefore, more interesting bryophyte species can be expected.